

Hvordan forhindrer vi vold imod børn?

Mogens Nygaard Christoffersen, magister i sociologi, seniorforsker emeritus

Forleden kunne man i dagspressen læse om en hverdag med rædsler som vold, trusler og seksuelle overgreb for fire børn i et hjem i en stationsby i Jylland. Et forældrepar er tiltalt for at have udøvet brutal vold og voldtægt af deres fire sammenbragte børn i perioden 1987 til 1994, oplyser anklagemyndigheden til pressen.

Når man søger at begrænse vold og overgreb mod børn og unge, så når man hurtigt til den erkendelse, at en mangelfuld indsigt i de forhold, der øver indflydelse på udviklingen, er med til at svække den politiske handlekraft. Enkelte af de grusomme historier når avisernes forsider – men de gør os ikke klogere på, hvordan børnemishandling kan forebygges.

Vi mangler svar på en masse spørgsmål: Hvor stor er udbredelsen blandt børn og unge? Har myndighederne kendskab til omfanget af børnemishandling – eller er der et stort mørketal? Hvad er konsekvenserne for børnene? Kan vi sige noget om, hvem gerningsmændene er? Og endelig det egentlige spørgsmål: hvad kan vi gøre for at nedbringe volden mod de svageste?

Der påhviler os et særligt ansvar for at indsamle viden og erfaringer, der kan forebygge den vold, som samfundets mest sårbare børn og unge udsættes for. Danske og udenlandske undersøgelser har vist, at børn med handicap er hyppigere udsatte for vold og overgreb, end deres jævnaldrende uden et handicap. For at nedbringe risikoen og forebygge er det fx nødvendigt, at vi kender mere til de årsager, der kan forklare, hvorfor fx handicappede børn i Danmark har en overrisiko sammenlignet med deres jævnaldrende.

Vi er nødt til at tænke praktisk og angribe problemet bid for bid.

Når vi skal opgøre omfanget af børnemishandling, er det selvfølgelig afgørende, hvordan vi afgrænser vold, men også hvilke datakilder, der er til rådighed. I Børnekonventionen har vold imod børn en meget vid afgrænsning, der ikke alene medtager fysisk vold, men også andre former for mishandling og udnyttelse.

I artikel 19 står der: "Deltagerstaterne skal træffe alle passende lovgivningsmæssige, administrative, sociale og uddannelsesmæssige forholdsregler til beskyttelse af barnet mod alle former for fysisk eller psykisk vold, skade eller misbrug, vanrøgt eller forsømmelig behandling, mishandling eller udnyttelse, herunder seksuelt misbrug, medens barnet er i forældrenes, værgens eller andre personers varetægt." Vi har på VIVE (tidligere SFI) undersøgt alle disse former for mishandling og forsømmelig behandling.

Et konkret eksempel fra dagligdagen i Danmark:

Den daglige avislæsning minder os om, hvordan vold imod et barn kan indebære en risiko for livslang invalidering. Her er et eksempel. En privat dagplejemor var sigtet for grov vold og for at have forvoldt alvorlige skader på et lille barn, efter et af hendes dagplejebørn har fået alvorlige indre blødninger. I retten gør anklageren gældende, at dagplejebarnet har fået flere alvorlige indre blødninger, mens hun har været i dagplejemorens varetægt. Barnet har været ilde tilredt og i livsfare som følge af kraftigt greb og rysten, siger anklageren. Ifølge anklageren er barnet blevet udsat for 'Shaken Baby Syndrome', som er alvorlige indre blødninger, der kan opstå, hvis man slår eller ryster en baby rigtig hårdt. Barnet havde blandt andet indre blødninger i hovedet.

Kvinden er blevet sigtet efter straffelovens paragraf 246 om legemsangreb af grov beskaffenhed, som er en af de mest alvorlige voldsparagraffer i den danske straffelov.

Ifølge anklageren har barnet det efter omstændighederne godt, og er blevet genforenet med sin mor igen. Hændelsen er højst sandsynligt indtruffet, fordi dagplejemoren har syntes, at barnet larmede og skreg for meget, ifølge Anklageren. Overgrebet skulle have fundet sted august 2017. Bliver kvinden kendt skyldig i henhold til paragraf 246, kan hun få op til 10 års fængsel.

Det spørgsmål, man står tilbage med efter at have læst denne artikel i dagspressen, er: Hvordan kan kommunale embedsmænd lave kontrolsvigt i den kaliber? De har ansat en person, der åbenlyst ikke har de nødvendige kvalifikationer til at tage vare på børn. Har kommunen efterfølgende fået hjælp til at ændre deres fremgangsmåde, når de ansætter personer til at tage sig af børn? Har erfaringer fra denne grusomme hændelse afstedkommet at andre kommuner også er blevet klogere og har taget deres ansættelsesprocedurer op til overvejelse?

Det er vigtigt, at forebyggelsesinitiativer ikke alene baserer sig på disse enkeltstående meget alvorlige forhold, der tilfældigvis når avisernes redaktioner. Der er også brug for systematiske indsamlinger af data, fordi mange tilfælde af børnemishandling ikke bliver opdaget.

Det er vanskeligt at opgøre mørketallet, men vi har prøvet at sammenstille børnenes/de unges oplevelser med de oplysninger, som sagsbehandlerne i kommunerne er i besiddelse af. For at foretage en sådan sammenligning måtte vi sikre, at børnemishandling blev opgjort på samme måde af børnene og af sagsbehandlerne.

Det fordrer en omhyggelig detaljeret udspejgning for at sikre en samstemmende opfattelse af, hvad børnemishandling er.

I undersøgelserne har vi afgrænset *fysisk mishandling* på følgende måde: Fysisk mishandling er en handling, der resulterer i en alvorlig fysisk skade eller risiko for en sådan fysisk skade. Dette udmønter vi i nogle konkrete spørgsmål: Barnet kan være blevet slået med forskellige genstande (fx bøjle, pisk) eller er blevet truet med våben fx kniv, pistol. Forhold, der virker mistænkelige kan være, hvis der er konstateret gentagne mærker efter slag fx blå øjne, bid mærker. Lægelige undersøgelser kan ydermere konstatere om, der er tale om "battered child syndrome", dvs. skader som følge af vold påført af andre, fx bid mærker, brækkede knogler, stiksår, forbrændinger eller blødninger i hjernebinderne.

Børn kan også ydmyges på andre måder end med fysisk mishandling. Det kan ske ved *psykologisk mishandling* (eller som det også benævnes nogle steder psykisk vold). Her er der tale om et gentaget mønster, hvor barnet får at vide, at det er værdiløst, ikke elsket og uønsket. I undersøgelserne konkretiserer vi dette. Det kan fx udmønte sig i, at forældrene er fjendtlige over for barnet og nedvurderer barnet. Udskamning og latterliggørelse af barnet, eller barnet kan gøres til syndebuk. Trusler om at blive smidt ud hjemmefra, eller ved at overhøre barnets ønsker om hjælp og trøst, når det er bange.

Alle disse spørgsmål om børnemishandling er som sagt stillet i en interviewundersøgelse med de unge, men også nogenlunde enslydende til sagsbehandlere i et repræsentativt udsnit af 900 børnesager fra hele landet.

I interviewundersøgelsen, som vi fik mulighed for at gennemføre med støtte fra Forskningsrådet i 2008/2009, kan man se, at omkring 5 pct. var udsat for fysisk mishandling nogenlunde ligeså mange var udsat for psykologisk mishandling, når børnene som voksne ser tilbage.

I interviewet med de 25-årige indgik også seksuelt motiverede handlinger, der involverede dem dengang de var børn. Dette omfattede omkring 1,2 pct. af dem. Dette svarer til en tidligere dansk undersøgelse baseret på interview af 18-årige. Endelig undersøgte vi også forsømmelse eller vanrøgt. Ved vanrøgt forstår vi: manglende opfyldelse af barnets basale behov mht. sundhed, mad, hygiejne, tøj, bolig, sikkerhed og opsyn. Det var omkring 3 pct. af denne fødselsårgang, der har oplevet egentlig fysisk forsømmelse i barndommen. Der findes kun ganske få sammenlignelige undersøgelser, hvor man interviewer voksne om mishandling og forsømmelser, således at man kan få et samlet billede af hele barndommen for de pågældende fødselsårge.

Hvorfor skelne mellem de forskellige typer omsorgssvigt?

Det kan være svært alene med udgangspunkt i barnets reaktioner, at se hvilken type mishandling, der ligger bag, fordi reaktionerne er så diffuse. Spørgsmålene i spørgeskemaet handler derfor ikke om barnets reaktioner, men handler udelukkende om forældrenes adfærd og handlinger.

Begrundelsen for, at man søger at skelne mellem de forskellige typer af omsorgssvigt, er, at man har en formodning om, at de forskellige typer hver for sig kræver forskellige foranstaltninger for at få forældrene til at ændre adfærd.

Undersøgelserne viste tydeligt, at der er tale om et stort mørketal, når man forsøger at opgøre omfanget af vold og anden form for mishandling af børn. Dette kommer frem, når man sammenholder børnenes egne oplevelser med myndighedernes data.

Lads os antage, at vi alene havde kommunernes børnesager som datakilde. Hvis det er tilfældet, så ville vi tro, at 1 pct. af en fødselsårgang var udsat for fysisk mishandling på et tidspunkt i løbet af barndommen, og omkring det halve altså 0,45 pct. var udsat for seksuelle overgreb i familien. Men hvis vi spørger de unge selv med de samme spørgsmål, som blev stillet til sagsbehandleren, så dukker der fem gange flere tilfælde frem med fysisk mishandling (5,6 pct.) af en generation af børn, der vokser op.

Det samme misforhold gør sig gældende, når vi forsøger at få overblik over omfanget af seksuelle overgreb imod børn. De unges oplysninger viser, at 1,2 pct. har været udsat for incest, men i kommunerne har man kun kendskab til under halvdelen af disse tilfælde (0,45 pct.). Der er – som forventeligt - endnu færre, der blive registreret som offer for vold eller seksuelle overgreb, ifølge hospitalets oplysninger, politianmeldelser eller domstolsafgørelser.

Hvad er konsekvenserne af børnemishandlingerne? Det kan vi ikke vide med sikkerhed, men vi kan konstatere, at forekomsten af PTSD - altså en post traumatisk stress reaktion - er betydelig hyppigere blandt de unge mennesker, der har været udsat for mishandling.

Deres reaktioner er de samme som de reaktioner, man ser hos mennesker, der har været i krig. Man fandt PTSD hos folk, der havde været vidne til eller selv var blevet udsat for livstruende oplevelser eller totur. Det var handlinger, som resulterer i ekstrem frygt, hjælpeløshed eller en følelse af rædsel. Efter første og anden verdenskrig gik det under betegnelsen 'granatchok', 'krigsneurose' eller 'krigstræthed'. Det var først egentligt systematisk beskrevet, da man skulle forklare mange af Vietnam-veteranernes reaktioner (Kulka, Schlenger et al. 1990). Og først senere har man erkendt, at også børn kan få disse reaktioner.

PTSD giver sig udtryk i følgende (World Health Organization 1992):

- Genoplevelse af traumet i form af påtrængende erindringer (flash-backs)
- Forsøg på at undgå aktiviteter, der minder om traumet
- Irritabilitet og alarmberedskab, tilbøjelighed til at fare sammen

- Tilbagetrækning fra andre, svækket følsomhed og afstumpning

Børn, der har oplevet vanrøgt har tre gange oftere PTSD end andre jævnaldrende. Det fremgik af vores interviewundersøgelse, der omfattede 3.000 unge voksne.

Børn, der har oplevet seksuelle overgreb i familien har 10 gange oftere PTSD end andre jævnaldrende. Psykologisk og fysisk mishandling øger risikoen med 4-5 gange.

Det er ikke bare PTSD; også selvmordsovervejelser og selvmordsforsøg ses særligt hyppigt blandt de mishandlede. Det er særligt voldsomt for de børn, der er blevet seksuelt misbrugt. De har 10 gange oftere selvmordsovervejelser. Mens fysisk mishandling øger risikoen 6 gange sammenlignet med deres jævnaldrende, der ikke har været udsat for de pågældende overgreb.

Også selvskade ses særligt hyppigt blandt de mishandlede. Selvskade ses fx hos teenagere, der skærer i sig selv eller på anden måde påfører sig selv smerte. Vi spurgte de unge om, hvorfor de gjorde det. Mange ønskede at slippe ud af en uudholdelig følelse. De unge, der påførte sig selv smerte, havde i mange tilfælde været ude for forskellige former for mishandling i barndommen eller de var blevet mobbet i skolen eller havde været udsat for et sammenfald af flere traumatiske begivenheder.

Min påstand er, at de familiemæssige forhold, som erfaringsmæssigt er mest skadelige for børns opvækst og udvikling er: psykologisk mishandling, seksuel og fysisk mishandling samt vanrøgt. Men uanset hvilken type af omsorgsvigt, der er tale om, er problemet den eventuelle blivende ødelæggelse af barnets selvværd og dets muligheder for at fungere socialt, følelsesmæssigt og indlæringsmæssigt.

Vores efterfølgende analyser af omkring 900 børnesager viste, at der var en markant overhyppighed af sociale og følelsesmæssige problemer hos de børn, der havde været udsat for mishandling eller forsømmelse. Børnesagerne er alle karakteriseret ved at kommunens sagsbehandler har haft en bekymring for barnets udvikling. Som oftest var det forældrene selv, der henvendte sig for at få støtte. Ud fra de stillede spørgsmål om børnemishandling i hjemmet kan man se en tydelig sammenhæng med børnenes sociale og følelsesmæssige problemer. De børn, der havde været udsat for mishandling havde også flere sociale og følelsesmæssige problemer. Barnet var fx ude af stand til at modtage indlæring, ude af stand til at etablere sociale kontakter med jævnaldrende kammerater, manglede nysgerrighed og interesse for omgivelser, eller barnet befandt sig gennemgående i en depressiv og ulykkelig tilstand med frygt og angst, havde selvmordsovervejelser, og havde udført selvmordsforsøg.

Man må således forvente, at hvis man ikke griber ind, er der en væsentlig forøget risiko for en livslang invalidering af disse børns muligheder for senere at klare sig i samfundet som voksne. Jo før problemerne opdages, og de nødvendige foranstaltninger iværksættes, jo bedre er chancerne for et positivt resultat.

De sårbare og svageste er mest udsatte for at blive ofre.

En måde at vurdere et samfund på er at undersøge, hvordan samfundet beskytter de svageste individer. Nogle ville måske forledes til at tro, at de bedst beskyttede børn, er de børn, der har et handicap. Men vores undersøgelser, viser, at børn med handicap har en forhøjet risiko for at blive udsat for vold og seksuelle overgreb. Dette svarer i øvrigt til det, man finder i udenlandske undersøgelser. En systematisk forskningsoversigt viser, at børn med handicap har 3,5 gange højere risiko for at blive offer for vold end andre børn.

For at kunne forebygge vold imod forsvarsløse børn må vi kunne svare på en række nye spørgsmål: Er det sådan, at børn med handicap oftere bliver udsat for vold og overgreb ikke bare i familien, men også

uden for familien, i skolen og uden for skoletiden? Det kræver et omfattende og omstændeligt arbejde at finde svaret på disse spørgsmål.

Vi har valgt at belyse spørgsmålet ved hjælp af anmeldelser registreret af politiet. Anmelderen kan være et vidne, offeret selv eller politiet. Politiet kan vælge at rejse sigtelse eller at frafalde sigtelsen, fordi de mener, at beviserne er for tynde. Nogle ofre kan prøve at mindske deres ubehag og lidelser, som følge af overgrebet, gennem at undgå retssystemet.

Gennemgangen af disse sager, hvor offeret har et handicap viser imidlertid, at en stor del af de anmeldte sager, aldrig fører til en domsfældelse.

Årsagerne hertil kan være mange. Fx at der ikke er vidner til overgrebene, der tør stå frem, eller at vidner og ofre mangler den nødvendige sociale støtte fra miljø og politi til at kunne gå rettens vej. Politiet opruster og uddanner sig på at kunne håndtere disse vanskelige sager. Alligevel kan Politi og anklagemyndighed tøve med at gå videre med sagen af retssikkerhedsmæssige grunde, og fordi de frygter, at offeret i rettens øjne vil blive opfattet som utroværdigt.

Men der er også andre årsager til, at statistikken er mangelfuld ved opgørelse af omfanget af børnemishandling. I offerregisteret indgår alene personfarlig vold eller seksuelle overgreb, som er anmeldt og registreret af politiet. Det betyder, at flere af de former for børnemishandling, der indgår i FN's og WHO's definition, sjældent vil indgå i offerregisteret. For eksempel vil "forsømmelse eller vanrøgt" og "psykologisk mishandling" sjældent blive politianmeldt, registreret og strafferetsligt forfulgt. Og det på trods af, at vores undersøgelser viser, at disse former for børnemishandling kan afstedkomme samme ødelæggelser, som voldelige overgreb.

Selvom Børnekonventionen udtrykkeligt nævner psykologisk mishandling, så er lovgivningen i Danmark ikke fulgt med, og Børnehusene i landets regioner er ikke forberedt på at kunne udrede og rådgive kommunerne i disse sager.

Børn med handicap er mest udsatte.

Alle de børn med handicap, som vi har valgt at undersøge, viser en overhyppighed for at blive udsat for vold, der er anmeldt hos politiet. Stort set.

Skolebørn med ADHD, autistisk spektrum forstyrrelser, eller udviklingshæmning var mere end dobbelt så hyppigt udsat for vold som deres jævnaldrende uden handicap. Erhvervet hjerneskade, talevanskeligheder, også videre havde også en forhøjet risiko.

Men det er ikke alene vold. Næsten alle former for handicap er knyttet til en forøget risiko for, at blive udsat for seksuelle overgreb. Det er særligt grelt for børn med fx Autisme, ADHD eller udviklingshæmning. For disse børn er risikoen mere end 3,5 gange større end for andre børn uden disse handicap.

Mulige årsager

Børn med handicap oplever alle former for vold som fx psykisk vold, fysisk vold, seksuelle overgreb, social eksklusion, og had forbrydelser under forskellige omstændigheder i familien, i skolen, i institutioner, arbejdspladser og lokalsamfundet.

For at kunne forebygge må vi skaffe os viden om, hvordan børnenes omgivelser kan ændres for rumme børn med handicap. Hvad kan familie, skole og lokalsamfund gøre?

EU's agentur for menneskerettigheder har nogle bud på, hvad der kan være potentielle årsager til vold imod børn med handicap baseret på interview med nøglepersoner i medlemslandene.

Børn med handicap er sårbare pga., deres udvikling eller afhængighed af omsorgspersoner.

Deres afhængighed, isolation fra forældre og familie, deres evner til at kommunikere eller intellektuelle begrænsninger øger deres sårbarhed. Forældrene og andre omsorgspersoner er under et enormt pres både af økonomiske grunde og følelsesmæssige grunde for at kunne tage vare på barnet.

Fjendtlighed over for et barn med et handicap samt segregering og isolation af forældre og børn kan være medvirkende årsager til vold imod børn. Overbebyrdede forældre og mangelfuld støtte, overbebyrdede og uuddannet personale, nævnes som årsager. Det, at en voldsmand ser børn med handicap, som 'et nemt offer' er nævnt som en medvirkende årsag. Manglende viden om handicap, og samfundets holdninger baseret på fordomme og angst for 'det fremmede' er alle potentielle årsager til vold imod børn med et handicap.

Vi kan se i vores undersøgelser, at der er en tydelig sammenhæng mellem børns risiko for vold og manglende ressourcer i familien forstået som forældres alkoholmisbrug, selvmordsforsøg/selv mord, vold i familien, arbejdsløshed og skilsmisser. Det er ikke tilfældigt, hvilke familier, der får et barn med handicap. I andre undersøgelser finder man også, at der er en højere forekomst af børn med handicap i familier med at lav indkomst, i kontanthjælpsfamilier og i eneforsørgerfamilier.

Når vi skal lede efter mulige forebyggende indsatser, kan man således dels se på de opvækstforhold, man finder i de mest udsatte familier, og dels se på forhold, der er forbundet med at få et barn med handicap. Men i undersøgelser af ofrene glemmer man ofte de potentielle muligheder, der er for forebyggelse gennem et nøjere kendskab til gerningsmændene og de familiemæssige forhold. Et vigtigt forskningsspørgsmål kunne være, om der findes muligheder for støtte til børn, der har et handicap, der kan forebygge, at de kan vokse op med en forhøjet risiko for selv at blive gerningsmænd. Er den nuværende støtte tilstrækkelig?